

*Kőrös András:*¹

AZ ÚJPESTI KÖZMŰVELŐDÉSI KÖR ÚJABB TÖRTÉNETE²

Újpest kulturális életének története egyidős a település történetével. Az ország fővárosa, a kultúra központja mellett meghúzódó kis község, majd város, végül a főváros külső kerülete természetesen nem dicsekedhet országos jelentőségű kulturális intézményekkel, színházakkal, szellemi műhelyekkel. Újpest művelődéstörténetének legfontosabb részét a közművelődés civil szervezetei jelentik. Ezek a többnyire diáktársakból, barátokból, ismerősökből verbuválódott közösségek - amelyek a szellemi-művészeti értékek közkinccsé tételére alakultak -, kezdettől jelen vannak a település történetében. Az újpesti polgárok önművelési igénye - a saját maguk által megteremtett közösségi keretek között - végigkíséri az elmúlt százhusz évet.

I. Előzmények

A múlt század közepén a sorra alakuló felekezeti és községi iskolák működése termékeny talajt biztosított az önképzést és a művelődést szolgáló közösségek létrehozására. Nem véletlen - ma bármilyen hihetetlennek tűnik is -, hogy az első közművelődési kört 12 -15 éves diákok alapították. Az 1877. július 29-én megalakult

¹ A szerző az Újpesti Értelmiségi Klub (Közművelődései Kör) és az Újpesti Városvédő Egyesület alapító tagja, valamint az Újpesti Helytörténeti Alapítvány kuratóriumának tagja.

² A tanulmány az 1988. december 2-án *Újpesti Értelmiségi Klub* néven alakult baráti társaság 10 éves történetét dolgozza fel (annak előzményeivel), amely 1996-ban vette fel az *Újpesti Közművelődési Kör* nevet.

Újpesti Önképzőkör - amely kezdetben egy magánlakásban, majd egy iskolai tanteremben működött - elsősorban a diákok saját irodalmi műveinek előadására, megvitatására és bírálatára adott lehetőséget. Később az önképzőkör hét pontból álló szabályzatot alkotott és három tudományos (nyelvészeti-történelmi, természettudományi, kereskedelmi) szakosztályra oszlott. Az önképzés mellett lényeges tevékenysége volt a diákok segélyezése, amelyre a három-négyhavonta rendezett sikeres színielőadások bevételéből nyílt lehetőség. Érdeemes megemlíteni, hogy az önképzőkör egyre gyarapodó könyvtárat is fenntartott. Idővel az önképzőkör felnöttebb tagjai barátaikkal *Társalgó Kör* néven új egyesületet alapítottak, 1887 szeptemberében azonban a két testvér egyesület *Ugró Gyulának*, Újpest későbbi polgármesterének javaslatára (aki maga is az önképzőkör alapító tagja volt) *Újpesti Közművelődési Kör* néven együtt működött tovább. Ez a változás jelentősen kiszélesítette a szervezet lehetőségeit korábbi célkitűzései (önképzés, segélyezés, könyvtár) megvalósításában, másrészt ennek eredményeként a tekintélye is egyre emelkedett. Már nemcsak az önművelés és a kultúra terjesztése, hanem a község szellemi sőt gazdasági ügyei is szerepeltek az ülések napirendjén, mint *Ugró Gyula* írja: " a község rohamos fejlődésének minden fontosabb ügye a körben döntetett el." A Kör 1897-től *Társadalmi lapok* címmel folyóiratot adott ki, majd tagjai áldozatvállalásával, adományok és kölcsönök révén 1899-re felépíttette önálló otthonát a mai Árpád út 66. szám alatt. (Napjainkban ismét ez az épület az újpesti polgárcentrum.) A Kör századunk első felében aktívan vett részt Újpest szellemi és közéletében, így - az irodalom szolgálata és a szegény tanulók állandó segélyezése mellett - a gimnázium alapításában, műtárlatok szervezésében. Az új otthon lehetőséget teremtett a szórakozásra is: hetenként társas összejöveteleknek, táncestélyeknek adott helyet. Nem maradtak el természetesen a tudományos és közérdekű előadások sem, amelyek továbbra is a kör legnépszerűbb rendezvényei közé tartoztak. Ezt a virágzó korszakot csak átmenetileg szakította meg az első világháború és a Tanácsköztársaság időszaka, így 1927-ben még bizakodóan ünnepelhette ötvenéves fennállásának évfordulóját. 1940-ben azonban - a második zsidótörvény

árnyékában - erőszakkal oszlatták fel annak az újpesti polgárságnak az egyesületét, amelynek túlnyomó többsége mindig a vallási, világnézeti türelmet hirdette.

II. Kísérletek

A második világháború, a nyilas uralom majd a Rákosi-féle kommunista diktatúra idején szó sem lehetett Újpesten semmiféle alulról szerveződő, civil kulturális közösség létrehozásáról. Az 1956-os forradalmat követő megtorlás dermedt évei után azonban néhány tettekész diákban - akik a Könyves Kálmán Gimnázium harmadik-negyedik osztályosaiként éltek át a forradalmi eseményeket - ismét fölvetődött a szellemi közösségteremtés gondolata. Az értelmiségi lét meghatározó eleme a komoly, érvelő beszélgetés. A beszéd igénye a lassan konszolidálódó rendszerben, az 1960-as évek elején ismét összehozta az akkor frissen diplomázott egykori gimnazista társakat.

Abban az időben társasági összejövetelek szervezése természetesen nem történhetett hivatalos (párt) jóváhagyás nélkül. 1962 őszén - az 1957-ben együtt érettségiző - *Sipos Lajos* és *Somos András* felkeresték az akkori kerületi párttitkárt (aki később a Magyar-szovjet Baráti Társaság elnöke lett), és bejelentették, hogy többedmagukkal értelmiségi klubot szeretnének szervezni. "Értelmiségi klubot munkáskerületben?" - háborodott fel a munkás önképzés történetében valószínűleg kevésbé jártas hölgy, ám nem mondott kategorikusan nemet a gondolatra, és a későbbiekben is megtűrte a klub létezését. A Hazafias Népfront IV. kerületi Bizottságának akkori elnöke, *Lenkei László* viszont kifejezetten támogatta az ötletet, és így alakult meg a *Fiatal Értelmiségiek Klubja* mint szellemi közösség a *Hazafias Népfront* égisze alatt. Működési helye az abban az időben Ságvári Endréről elnevezett és - a már említett - Árpád út 66. szám alatti művelődési házban volt. Ennek vezetője, *Nagy Attila* szintén pártfogolta a megalakulást.

A Klub rendezvényeit be kellett építeni a művelődési ház munkatervébe, amelyet a kerületi pártbizottság propaganda és művelődésügyi osztálya - az aktuális pártkongresszus irányelveinek megfelelően - engedélyezett. Ez a feladat a Ságvári Endre Művelődési Ház művészeti előadójára, *Sedivi Lilla* klubtagra hárult, aki a kerületi tanács népművelési osztályán is dolgozott. Az osztály vezetője, *Czár Lajos* felügyelte a kerület kulturális rendezvényeit, az ő jóváhagyása nélkül nem valósulhatott volna meg semmilyen program.

A Fiatal Értelmiségiek Klubjához a volt Könyves Kálmános diákok mellett egyre többen csatlakoztak: pedagógusok, orvosok, jogászok, frissen diplomázott vagy még diploma előtt álló fiatalok. A Klub nem volt zárt: tagjai hívták barátait, ismerőseiket (nemcsak Újpestről, hanem a főváros más kerületeiből is), akik közül sokan állandó résztvevői lettek a találkozásoknak. Így gyűlt össze kb. 70-80 fő, akik közül legalább ötvenen mindig jelen voltak az esteken. A Klub kéthetente, szerdán tartotta összejöveteleit, amelyekre változatos programokat szerveztek: neves előadókat hívtak meg, vagy maguk készültek fel előadásra és vitára egy-egy témában, máskor egymás között beszélgettek, szórakoztak. Az egykori klubtagok visszaemlékezései szerint az 1960-as években nevezetesebb előadók voltak: *Féja Géza* író, szociológus, aki művészetpszichológiáról, *Gyertyánffy Ervin* filmesztéta, aki a film második világháború utáni európai történetéről, *Radnai Béla* pszichológus, aki a "kifáradás" pszichológiájáról, *Fekete Gyula* író, aki az író személyiségéről és a társadalommal fennálló kapcsolatáról tartott előadást. A Klub vendége volt *Jancsó Miklós* és *Gál István* is. De az emlékezetes estek közé tartozott a *Kovács András* filmrendezővel folytatott beszélgetés "Falak" c. filmjének bemutatása után, továbbá *Békés Itala* Devecseri-estje, amelyen az író maga is jelen volt, és ide sorolhatók a *Berda-estek*, amelyeket nagy vacsorák követtek (E vacsorák étlapjait Szunyoghy András grafikusművész - jelenlegi Körünk vezetőségi tagja - tervezte). Olyan előadók is szóhoz jutottak, akik világnézetük miatt egyébként mellőzöttek voltak, például *Fecske András*, a Könyves Kálmán Gimnázium tanára a verselemzésről és a zenetörténetről

beszél. A Klub tagja volt *Bartos Tibor* író, műfordító, akit "figyeltek" és ezért hosszú ideig külföldre sem utazhatott. Bartos egyszer Tennessee Williamsről tartott előadást (akkoriban játszották a pesti Madách Színházban a "Vágy villamosá-"t), máskor "Magyar lépték" címmel Magyarország és Nyugat-Európa fejlődését hasonlította össze. Még a kezdeti időkben *Somos András*sal az "ártatlanság vélelméről" tartott vitaestet (kényes téma volt ez akkoriban!). De emlékezetesek voltak *Nemessányi László* jazz-bemutatói, aki előadásait az akkor divatos orsós magnón lejátszott legújabb zenei illusztrációkkal tette élővé. A Klub összejövetelein azonban nemcsak előadások, viták kaptak helyet, hanem a szórakozás is: rendszeres asztali foci és kártyacsaták színesítették az együtt töltött időt.

A Klub folyamatos működése komoly szervezőmunkát igényelt. A szervezők közül feltétlenül meg kell említenünk *Sedivi Lilla* programszervező és - a fenti alapítókon és meghatározó személyiségeken túl - *Bacskai László*, *Boga Bálint*, *Gallai Éva*, *Himber Sándor és neje*, *Kalkusz Ágnes*, *Somos Zsuzsa* nevét. Idővel egy fiatalabb generáció is feltűnt a klubtagok sorában: az 1960-as évek második felétől vett részt a rendezvényeken *Abos Brúnó*, *Győry Attila*, *Hollósi Antal*, *Lada László*, *Sipos Áron*, *Szunyoghy András*, *Zsolnai Margit* és mások. A Klub tudatosan szervezte a fiatalokat: *Sedivi Lilla* rendszeresen járta az újpesti középiskolákat, toborozta az érdeklődő diákokat, meghívókat küldött részükre. A gimnazisták egy csoportja azelőtt rendre összegyűlt, mintegy kis-klubként az Árpád út 66-tal szemben lévő "Hóféherke" presszóban, ahol egy-egy "Bambi" mellett cseréltek eszmét a világ dolgairól. Többen innen "pártoltak át" a Klubba. A Klub tevékenysége nemcsak előadóestek szervezésére terjedt ki, hanem a művelődési házban lévő kiállító teremben képzőművészeti tárlatok megrendezésére is.

Egy "megtűrt" értelmiségi klub az 1960-as években nem létezhetett anélkül, hogy valamennyi rezdülését ne figyelték volna. Az előadók személye és a választott - többségükben "kényes" - témák miatt a kerületi állami és pártvezetőkben kísértett a

félelem, nehogy a társaság egy újabb "Petőfi-körré" váljék. Amikor a klubtagok az előadóként meghívott egyik vezetőt jól célzott, aktuális politikai kérdésekkel zaklatták, maguk is tartottak attól, hogy a "húzd meg, ereszd meg" politikája szellemében másnap többüket elviszik. Ez nem következett be, de a párt ún. "téglákkal" (beépített emberekkel) gondoskodott arról, hogy a klubban történekről azonnal, "forró dróton" értesüljön. A Klub persze "csak" annyiban volt ellenzéki, amennyiben a gondolkodás abban a korban ellenzékiné számított.

Az 1970-es évek elejére a Klub alapító tagjai középkorúakká váltak, egzisztenciájuk, családjuk vált elsődlegesen fontossá számukra. Többen elköltöztek Újpestről. Sedivi Lilla utódai nem törődtek annyit az utánpótlás biztosításával sem. A "puha diktatúra" időszakában a közéleti kérdések iránti érdeklődés is lanyhult. Ezért lelkes szervezők, aktív tagok és programok hiányában a Klub elsorvadt.

1979/80-ban újabb kísérletek történtek a klubélet felélesztésére. Somos András *Közéleti Klub* néven megpróbálta újjászervezni az újpesti értelmiségi esteket, számos fiatal, pályakezdő jogászt, orvost, pedagógust hívott, akik egy-két alkalommal össze is jöttek az addigra már "Ady Endre Művelődési Háznak" nevezett Árpád úti épületben, tartós érdeklődést azonban ez a kezdeményezés nem váltott ki. Jóval nagyobb sikere volt *Bartos Tibor* és *Győrffy Miklós* (később a Magyar Televízió riportere) *Irodalmi Kávéházának*, amely kb. 3-4 évig működött az 1980-as évek első felében. Újpesten ez az esztelen méretű lakóházszanálás korszaka. A kerületben a valóban elavult, vizes, alapincézetlen munkáslakások mellett számos jókarban lévő, értékes családi házat rombolnak le a bulldózerek. Lakásépítésre hivatkozva nemcsak a város jelentős részének történelmileg kialakult, sajátos arculatát semmisítik meg, hanem hatalmas sebet vágunk az itteni társadalom szövetébe is, más kerületbe üzve sok olyan embert, akik generációk óta itt éltek. (A "pozitív eredményt": a szürke, lélekölő panel-monstrumokat ma is megbámulhatjuk). Csoda-e, ha az Irodalmi Kávéház egyik visszatérő témája a lakásprogram és a kisajátítás? (Az Építési és Városfejlesztési

Minisztériumból kihívott illetékest Bartos a kérdéseivel igencsak sarokba szorítja). A kerület sorsát firtatja *Derkovits György* Újpest-kutató valamint *Horváth János* "Lakásosztás Újpesten" c. előadása. Egyébként a programban - a korábbiaktól eltérően - a közgazdasági témák állnak vezető helyen. Györffy - akkor a Magyar Rádió munkatársa - több olyan emberhez "hozzáfér", akik abban az időben ellenzékinek vagy független gondolkodónak számítanak. Jár a *Kávéházban Magyar Bálint*, mint szövetkezeti kutató, *Juhász Pál* agrárszakértő, *Liska Tibor*, a nemzetközileg elismert közgazdász professzor és a frissen Magyarországra települt *Tamás Gáspár Miklós* is. A gazdasági kérdések iránti érdeklődést jelzi a *Vincze Mátyással*, az 1980-as évek elején országos hetilappá vált *Heti Világgazdaság* első főszerkesztőjével folytatott beszélgetés. Az Irodalmi Kávéház a Fiala Értelmiségiek Klubjához hasonlóan nem volt zártkörű, összejövetelein bárki részt vehetett. Egészen pontosan senki nem tudja, hogy néhány év után az érdektelenség vagy a hatalom "diszkrét fojtogatása" miatt szűnt-e meg.

Az 1960-as és az 1980-as éveknek az értelmiségi levegő fenntartására irányuló kísérletei Újpesten mai szempontból azért jelentősek, mert megőrizték az igényt és a példát a hasonló szellemiségű, pártoktól és a mindennapi politikától független civil szervezkedésekre az 1980-as évek végére, amikor az újraszervezés - minden eddiginél nagyobb támogatottsággal és sikerrel - megkezdődhetett. Azok, akik a nehezebb időkben is mertek szippantani a szabad levegőből, ismét színre léphettek.

III. Eredmények

1988-ra a világpolitika alakulása Közép-kelet Európa - és benne Magyarország - sorsát alapvetően megváltoztatta. Megkezdődött a szocialistának nevezett rendszer gyors és látványos összeomlása. Egyre inkább láthatóvá vált, hogy a gazdaság csődje és a vezető "elit" politikai tehetetlensége miatt szétesik a rendíthetetlennek hitt kommunista

hatalom. Hazánkban a változások jele volt, hogy a Párton belül a reformerők váltak hangadóvá, majd egyre-másra szerveződtek az eleinte laza köteléket alkotó, majd szövetségekké formálódó ellenzéki csoportosulások. A megújulás szellemi vezetői azok az értelmiségiek voltak, akik a diktatúra évei alatt is igyekeztek megőrizni képességüket a független gondolkodásra. A Kádár-rendszer tespedtsége után a gondolkodó értelmiség ismét magára találhatott.

Az új idők kezdetét Újpesten is érezni lehetett. Megnőtt az érdeklődés mind a helyi mind az országos közügyek, események iránt. Barátok, ismerősök találkoztak össze, s kérdezték egymás véleményét egy éppen a rádióban hallott hírről, a parlamentben, a Hősök terén, Lakitelken vagy a Jurta színházban történekről, egy-egy, a Tiszatájban, a Mozgó Világban megjelent, figyelemre méltó cikkről. Sokan érezték: közösséget kellene teremteni a beszélgetésre, az együttgondolkodásra. Lehetőséget biztosítani, hogy meghallgassuk azok véleményét és elképzeléseit, akiknek szava az országban mértékadó. Létrehozni egy olyan szellemi bázist a kerületben, amely anélkül tud tenni valamit az átalakulás érdekében, hogy valamelyik politikai csoportosulás mellett elkötelezné magát. És - felelevenítve a hagyományokat - újból teret adni az önképzésnek: művészeti, irodalmi esteket szervezni, tudósok, filozófusok gondolatait hallgatni. Részt venni a helyi közösségi értékek őrzésében, megmozdulások szervezésében.

Amikor *Sipos Lajos* és *Somos András* 1988 őszén - a negyedszázaddal korábbi fiatalos elszántsággal - fölkeresték a Hazafias Népfront helyi vezetőjét, *Mácsik Arankát*, azzal, hogy a HNF "védőszárnya alatt" értelmiségi klubot kívánnak alakítani, kedvező fogadtatásban részesültek. A pártbizottság titkára, *Káder Gyula* sem ellenezte az ötlet megvalósítását, mindössze azt kérte, hogy az alakulással várják meg az *Újpestért Egyesület* létrejöttét. (1988-ban Újpesten mindössze három nyilvántartott egyesület létezett: a természetbarátoké, a kisállattenyésztőké valamint a Vöröskereszté. Az Újpestért Egyesületet a letűnőben lévő rendszer egyes vezető személyiségei: *Pesta*

László, Hollai Imre szeretnék volna - polgári szervezetként, elsőnek! - megalakítani. Erre végül - mintegy politikai ellenlépésként az Értelmiségi Klub létrehozására -, 1989 februárjában került sor).

A pártbizottság titkárának kérését azonban a szervezők nem teljesítették, hanem az elvi jóváhagyás birtokában megjelentek *Horváth Emilnél*, az Ady Endre Művelődési Központ igazgatójánál, aki hajlandó volt az egykori Szabadság moziból átalakított, Tavasz u. 4. szám alatti épületben helyet biztosítani a klub rendezvényeinek, sőt készséggel lehetővé tette, hogy a művelődési központ helyiségeit a Klub kéthetente péntek esténként ingyen használja. Mindezek után megkezdődött a széleskörű szervezőmunka, amelynek eredményeként 1988. december 2-án mintegy kétszáz - lakóhelye, munkahelye vagy rokoni-baráti kapcsolatai folytán Újpesthez kötődő - ember megalakította az *Újpesti Értelmiségi Klubot*. Az alakuló estet - amelyről minden résztvevő emléklapot kapott - *Fekete János*, a IV. kerület utolsó tanácselnöke nyitotta meg, és *Cseh Tamás* zeneművész valamint *Trokán Péter* színművész adtak nagyszerű előadást.

Az Újpesti Értelmiségi Klub ezután "teljes gőzzel" megkezdte működését, kéthetente rendszeresen megtartotta összejöveteleit és egyre inkább bekapcsolódott a város közéletébe. 1989. május 12-én közgyűlést tartott, amelyen elfogadta a Klub alapszabályát és megválasztotta a már addig is aktívan tevékenykedő vezetőségi tagokat (Az alapszabályt a közgyűlés 1994 elején módosította). A következő évre láthatóvá vált, hogy egyes helyi közéleti feladatok olyan mértékben megnövekedtek, amely lehetetlenné teszi azoknak a Klub szokásos keretein belüli megvalósítását. Ezért jött létre 1990-ben *Szunyoghy András* kezdeményezésére a város- és környezetvédelmi valamint kutatási feladatok ellátására az *Újpesti Városvédő Kör*, amely szorosan kapcsolódott a Klubhoz, tizenkét fős vezetőségéből valamennyien klubtagok és heten a klub vezetőségi tagjai is voltak. A városvédelmi tevékenység azonban egyre inkább a Klubétól eltérő szervezetet és programot igényelt. Az elképzelések megvalósításához

mind több pénzre volt szükség, ami nélkülözhetetlenné tette azt, hogy a városvédők munkája rendezett jogi keretek között történjék. *Kadlecovits Géza* kezdeményezése nyomán ezért 1995. november 11-én 106 alapító taggal létrejött az *Újpesti Városvédő Egyesület*, amelynek elnöke *Kapolyi László*, ügyvezető alelnöke *Kadlecovits Géza* lett. Az Egyesülethez kapcsolódik az *Újpesti Helytörténeti Alapítvány*, amely kéthavi rendszerességgel - az önkormányzat anyagi támogatásával - kiadja az *Újpesti Helytörténeti Értesítő* c. lapot.

Az Újpesti Értelmiségi Klub 1996. szeptemberében - egyrészt a hagyományokhoz való kötődésének, másrészt valamennyi társadalmi réteg iránti nyitottságának kifejezésére - nevet változtatott, és azóta *Újpesti Közművelődési Kör* névvel működik tovább. A Klub illetve a Kör rendezvényeinek túlnyomó többségét 1994 eleje óta ismét az elődök pénzéből felépített Árpád út 66. szám alatti épületben, az *Újpesti Polgárcentrum* klub- illetve színháztermében tartja, amelyet a kerületi önkormányzat varázsolt újjá eredeti szépségében. Kivételesen egyes nagyobb szabású programokra a Tavasz u. 4. szám alatti épületben kerül sor, hivatalosan ez a Kör székhelye. (A továbbiakban egységesen a *Kör* elnevezést használjuk azokra az időkre vonatkoztatva is, amikor a társaság neve még Újpesti Értelmiségi Klub volt).

A Közművelődési Kör jellege. A módosított alapszabály szerint "a Kör polgári kezdeményezéssel létrehozott - jogi személyiséggel nem rendelkező - baráti társaság. Működését közgyűlésének felhatalmazása alapján olyan jogi személyiséggel rendelkező gazdálkodási szervezet keretein belül fejti ki, amely ismerve az alapszabályban foglaltakat, annak céljaival egyetért és önálló működéséhez a tárgyi feltételeket biztosítja." (E patronáló szervezet az Ady Endre Művelődési Központ). A jogi személyiség hiánya annak a - kezdettől fogva következetesen tartott - elvnek a következménye, hogy távol tartsa magát bármiféle politikai vagy gazdasági befolyástól, pénzügyi manipulálási lehetőségtől. Bár a Kör a rendszerváltozást

megelőző szellemi forrongás idején alakult, tagjai sem akkor, sem most nem kívánnak "politikacsinálók" lenni.

A Közművelődési Kör céljai. Az alapszabály értelmében a Kör "összefogja a Budapest IV. kerületében, Újpesten élő, vagy családi, munkahelyi, baráti, történeti kötődései folytán Újpestenhez vonzó értelmiségiek kulturális, művelődési, szabadidős tevékenységét. Lehetőséget biztosít arra, hogy tagjai kifejthessék Újpest társadalmi, kulturális és települési fejlődésére vonatkozó elképzeléseiket. Alkalmat ad arra, hogy a tagok egymást megismerve szellemi együttműködésükkel és a társadalmi élet élénkítésével a fejlődést szolgálják. Előmozdítja Újpest történetének, önismeretének feltárását és folyamatos klubéletet teremt a tagok, valamint családtagjaik részére." A Kör legfőbb célja tehát a szellemi értékek és a hagyományok őrzése, megteremtése, továbbvitele. Tagjai azonban ezt elsősorban a folyamatos önképzéssel, beszélgetésekkel, programokon való részvétellel - és nem kampányszerűen vagy oktató jelleggel - kívánják megvalósítani. Az eredeti elképzeléseknek megfelelően a Kör felajánlotta számos politikailag független szakember tagjának segítségét az önkormányzat számára - egy magisztrátus-szerű testület létrehozásával - szakkérdések eldöntésében. Ennek igénybevételére azonban a pártszempontoktól meghatározott politikai közéletben ilyen formában nem került sor.

A Kör tagsága. Az alapszabály szerint a Kör tagja lehet az a nagykorú magyar vagy külföldi állampolgár, aki belépési szándékát bejelenti és két tag ajánló véleménye alapján a vezetőség a tagok névjegyzékébe bejegyzzi, majd a belépési nyilatkozat aláírásával kifejezésre juttatja, hogy az alapszabályban foglaltakat elfogadja. A valóságban még nem utasítottak vissza senkit, aki két tag ajánlásával jelentkezett, hogy tag szeretne lenni. A *tagsági díj* - amely a programok költségeinek fedezésére szolgál - kezdetben 250 forint volt és mára 1500 forintra emelkedett (a nyugdíjasok kedvezményt kapnak).

A Kör létszáma a kezdeti időkben 2-300 fő között mozgott, legalább ötvenen minden rendezvényen megjelentek. Eleinte a főváros más kerületeiből és a környező vidéki településekről is számon tarthattunk tagokat, mára azonban a nem újpesti lakóhellyel vagy munkahellyel rendelkezők száma minimálisra apadt. Ezáltal az elmúlt tíz év során - annak ellenére, hogy új tagok is jöttek - a létszám némiképp csökkent, ami azért nem ad borúlátásra okot, mert az a 100-150 fős társaság, amely a Kör "lelke", változatlanul kitart a közösség mellett. A tagok többsége értelmiségi foglalkozású: jogászok, orvosok, pedagógusok, mérnökök, művészek, vállalkozók és alkalmazottak. A tagság derékhadának átlag-életkora: 50 év feletti. Sorainkban négy újpesti díszpolgár (*Gerber Alajos, Miletics Iván, Sipos Lajos, Somos András*) foglal helyet.

A Kör működésének szervezeti keretei. A Kör regisztrált tagjainak összessége a klub *közgyűlése*, amelyet évente legalább egyszer a vezetőség hív össze. A Közgyűlések közötti időszakban a vezetőség dönt minden olyan kérdésben, amely nem tartozik a közgyűlés hatáskörébe. A Kör programjait - a klubtagok véleményének egyeztetésével - a vezetőség szervezi, a szervezésben és lebonyolításban (a vendégeinkkel való beszélgetésekben, a "házigazda" tisztének ellátásában) azonban a klub szinte minden tagja részt vesz. A vezetőség kezdetben 9 főből állt. Az első vezetőségi tagok: *Hollósi Antal, Kadlecovits Géza, Kántor Jenő, Lányi Csaba, Sefcsik Béla, Sipos Lajos, Somos András, Szunyoghy András, Zámbó Gyula* voltak. A jelenlegi - 15 fős - vezetőségi tagjai: *Balog László, Hollósi Antal, Kajos Gyuláné, Kántor Jenő, Kocsis Andrea, Kovácsné Dienes Emőke, Kőrösné Mikis Márta, Lányi Csaba, Nagy József, Neufeld Györgyné, Sefcsik Béla, Sipos Lajos, Somogyi Magdolna, Somos András, Szunyoghy András*. A Kör három képviselője kezdettől: *Hollósi Antal, Sipos Lajos, Somos András*. Hosszú éveken keresztül tevékenykedett vezetőségi tagként *Strebek Tiborné* és *Langmárné Szikora Zsuzsa* is.

A Kör rendezvényei *zártkörűek*, azokon a regisztrált klubtagok vehetnek részt. Mindenkinek lehetősége van azonban arra, hogy családtagjait, barátait, ismerőseit -

belépődíj fizetése ellenében - elhozza valamelyik estre. Kiskorú családtagokért nem kell fizetni. A Kör vezetősége korlátozhatja az egy-egy rendezvényre hívható vendégek létszámát. Idegenek ma már nem látogathatják a rendezvényeket. Ezzel elkerülhető az - a kezdetben sajnos több esetben előforduló - eset, hogy néhány politikussal folytatott beszélgetés során a nézők soraiban megjelenő pártszimpatizánsok váltak hangadókká.

A Kör gazdálkodása. A Kör önálló gazdálkodást nem folytat. A működésével kapcsolatos kiadásokhoz a klubtagok által fizetett tagdíjakból, rendezvényeinek bevételeiből és más szervezetek, illetőleg személyek felajánlásaiból járul hozzá. Ebből következik, hogy a Kör programjainak megvalósításában nélkülözhetetlen szerepe van az egyéni felajánlásoknak, áldozatkészségnek. Ezzel kapcsolatban még meg kell említenünk *Horváth Emilt*, az Ady Endre Művelődési Központ igazgatóját, aki a helyet biztosítja ingyenesen számunkra. A kezdeti években a programok finanszírozásához jelentős anyagi erőforrásokat szerzett *Kadlecovits Géza*. A meghívók színvonalas kivitelezése éveken át *Kade Károly* nyomdász klubtársunk érdeme volt. Számottevő pénzügyi támogatásban részesült a Kör *Salgó István* újpesti vállalkozó részéről, de több tervünk megvalósítását segítette *Sefcsik Bélának*, az Újpesti Ipartestület elnökének szervező munkája. Vendégeinknek rendszeresen *Szunyoghy András*, illetve *Kántor Jenő* képzőművészeti alkotásait adhattuk át ajándékként. A Kör szellemiségét híven kifejező, esztétikus embléma művészi megtervezése *Somos Zsuzsa* nevéhez kapcsolódik. (Ezt jelvényen, illetve nyakkendőn viselhetjük.)

Neves vendégek a körben. Az elmúlt tíz évben a Kör számos országos, sőt európai hírű vendéget üdvözölhetett. Áttekintve a *Vendégkönyvet* szinte hihetetlen, hogy mennyi érdekes ember járt nálunk, hány neves személyiséget ismerhettünk meg, milyen kiváló művészek előadásában gyönyörködhettünk. Csak a sokszínűség érzékeltetése céljából következzenek egy - korántsem teljes - áttekintés a Körben megfordult híres személyekről. A tudósok közül vendégünk volt *Szentágothai János*, *Földvári József* akadémikus, *Pungor Ernő* akadémikus, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság

elnöke, *Ádám György*, *Sárközy Tamás*, *Urbán Aladár*, *Litván György*, *Popper Péter* egyetemi tanár. Ellátogattak hozzánk vezető egyházi személyiségek: *Paskai László* bíboros, érsek, *Jelenits István* piarista tartományfőnök, *Várszegi Asztrik* pannonhalmi főapát, *Gyökössy Endre* református teológiai akadémiai tanár, továbbá egy ökumenikus találkozó keretében *Raj Tamás* rabbi, *Donáth László* evangélikus lelkész, *Iványi Gábor* metodista lelkész. A művészek közül itt üdvözölhettük *Haumann Péter*, *Trokán Péter*, *Pécsi Ildikó*, *Gálfy László*, *Galkó Balázs*, *Piros Ildikó*, *Kézdy György*, *Béres Ilona*, *Bach Szilvia*, *Szabó Sándor*, *Kulka János*, *Mácsai Pál*, *Dunai Tamás*, *Hűvösvölgyi Ildikó*, *Cseke Péter*, *Mikes Lilla*, *Bessenyei Ferenc*, *Hernádi Judit*, *Bárdy György*, *Bencze Ilona*, *Kovács István* színművészeket, akik többségükben előadóestet is tartottak; hallgathattuk *Cseh Tamás*, *Kovács Kati*, *Bródy János*, *Földes László (Hobo)*, *Bíró Eszter*, *Sasvári Sándor* zenészeket, illetőleg énekeseket, *Kalmár Magda*, *Berkes János*, *Miller Lajos*, *Rost Andrea*, *Miklósa Erika* operaénekeseket, *Pege Aladár* valamint *Garai Attila* jazz estjét, *Kiss András* hegedűművészt, a *Vagantes* triót, a *Regős kvartettet*. A filmművészet rejtelseibe kaptunk bepillantást *Jankovich Marcell*, *Dargay Attila*, *András Ferenc*, *Makk Károly*, *Szabó Szabolcs*, *Szabó Ildikó*, *Paulus Alajos* (klubtársunk) filmrendezőktől és *Ragályi Elemér* operatőrtől. Felkeresett minket *Száráz György*, *Konrád György*, *Csoóri Sándor*, *Faludy György*, *Müller Péter*, *Ágh István* író, *Boga Bálint* orvos-író, valamint a *Hitel* c. folyóirat szerkesztőbizottsága. A politikusok és közéleti személyiségek sorából kiemeljük *Habsburg Ottót*, a Páneurópai Unió elnökét, *Kulcsár Kálmán*, *Balsai István*, *Vastagh Pál* igazságügyminisztereket, *Pozsgay Imre* államminisztert, *Göncz Árpád* köztársasági elnököt, *Szűrös Mátyás* ideiglenes köztársasági elnököt, *Horn Gyulát*, az országgyűlés külügyi bizottságának elnökét, *Szabad Györgyöt*, az országgyűlés elnökét, *Kupa Mihály* és *Békesi László* pénzügyminisztereket, *Kovács László* külügyminisztert, *Solt Pált*, a Legfelsőbb Bíróság elnökét, *Györgyi Kálmán* legfőbb ügyészt, *Horváth Jenőt*, az Országos Ügyvédi Kamara elnökét, *Holló Andrást*, az Alkotmánybíróság főtítkáráját, *Orbán Viktor*, *Kuncze Gábor*, *Fodor Gábor*, *Katona Tamás* országgyűlési képviselőket, *Lengyel László* közgazdászt, *Joel Alont*, Izrael budapesti nagykövetét. Politikai

hitvallását fejtette ki nálunk *Darvas Iván* és *Bánffy György* színművész. Itt kell megemlítenünk *Derce Tamást*, Újpest harmadszor is újraválasztott polgármesterét, aki négy alkalommal volt vendége a Körnek, és beszélgetett velünk városunkkal kapcsolatos elképzeléseiről. A sport barátai üdvözölhették *az olimpiai bajnok öttusa válogatottat*, *Török Ferenc* vezetésével, *az UTE barcelonai olimpiikonjait és helyezetteit*, *Novotny Zoltán* sportriportert, *Füleki Antalt*, a Magyar Kajak-kenu Szövetség elnökét. A könnyedebb szórakozás jegyében láttuk vendégül *Vámos Magda* divattervezőt, aki bemutatót is tartott, *Schmidt Erzsébet* főboszorkányt, a *Hócipő* c. satirikus lap munkatársait, a *Rádiókabaré* együttesét.

Ünnepi estek, bálók a Körben. Elsősorban a gyerekekre gondolva rendezi meg a Kör minden évben a karácsonyesteket. (E programok megszervezése főként *Somos Zsuzsa* érdeme.) Arról is gondoskodik, hogy minden alkalommal egy-egy keresztény egyház képviselője mondjon néhány meghitt, ünnepi gondolatot. 1989-ben *Jankovich Marcell* beszélt a rajzfilmekről a gyerekeknek és *Révész Benjámint* baptista lelkész szolt hozzánk. 1990-ben *Kisfalusy Bálint* színművész és fiai adtak karácsonyi műsort, 1991-ben *Dargay Attila*, 1992-ben *Szabó Szabolcs* vetett papírra néhány rajzfilm figurát a kicsinyeknek, a felnőttekhez *Molnár János* tb. kanonok-plébános beszélt, és a *Munkásotthon Utcai Általános Iskola* színjátszóköre szerepelt. 1993 karácsonyán *Kálmán Péter* református lelkész és az *Erkel Gyula zeneiskola művésztanárai*, 1994-ben *Blázy Lajos* evangélikus lelkész, 1995-ben *Muszti Bea* és *Dobai László* előadóművészek, 1996-ban és 1997-ben *Bíró Lóránt* plébános és az *újpesti Clarisseum* színjátszói jártak nálunk. A Kör a fennállása óta rendez Szilveszter esteket, hol Újpesten, hol vidéken. Minden év februárjában sor kerül a hagyományos farsangi bálra.

Színházi esték a Körben. A beszélgetések, előadóestek mellett több alkalommal közösen megtekintettük az Újpest Színház bemutatóit, így 1994-ben *Karinthy Ferenc: Gellérthegy-i álmok*, 1995-ben *Félicien Marceau: A tojás*, valamint *Müller Péter-Seres*

Rezső: Szomorú vasárnap c. színműveit. Néhányszor művészi filmek vetítésére is sor került.

A Kör a világnézeti türelmességért. A Körnek kezdettől egyik vezéreszméje a különböző vallások, világnézetek közti párbeszéd megteremtése és elősegítése. Ennek szellemében hívtuk meg a különböző egyházak neves képviselőit, és került sor 1990. május 3-án a már említett *ökumenikus találkozóra*, amelyen a baptista, evangélikus, izraelita, katolikus, metodista, református és unitárius egyházak képviselői vettek részt és fejtették ki nézeteiket. A kisebbségek helyzetének, kultúrájának jobb megértését szolgálta a *német kisebbségi est*, a *szerb nemzetiségi kabaré* valamint *Bihari Andrásnak*, a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetsége alelnökének meghívása, aki *Tőkés András* erdélyi megyei tanfelügyelővel járt nálunk. 1998 őszén készült el az újpesti zsinagóga makettje, *Iványi Gyöngyvér* alkotása, amelyet a Kör a Városvédő Egyesülettel karöltve ajándékozott az izraeli Magyar Múzeumnak. (A makett bemutatása a polgárcentrumban *Joel Alon* izraeli nagykövet, Újpest díszpolgára jelenlétében, a vele folytatott beszélgetést megelőzően történt).

Részvétel Újpest közéletében. Az, hogy a Kör politikai tevékenységet nem folytat és nem elkötelezett egyetlen politikai irányvonal mellett sem, nem jelenti azt, hogy kivonná magát a közéleti eseményekből. A Kör képviselői 1989 óta részt vesznek a köztéri szobrok, emléktáblák, síremlékek ünnepi koszorúzásában. Már a kezdeti időkben sikerült elérni, hogy Újpesten a koszorúzásokra a pártok, társadalmi szervezetek abc sorrendjében kerüljön sor. A Kör alapítóinak nagy szerepe volt 1989-ben a Városháza mellett álló szovjet katona szobor eltávolításában, de abban is, hogy a szobor méltó helyre, a második világháborúban Újpesten meghalt szovjet katonáknak a Megyeri temetőben kialakított parcellájába került.

A rendszerváltozás óta megtartott mindhárom választás előtt a Kör fórumot biztosított az újpesti országgyűlési és önkormányzati képviselőjelölteknek arra, hogy elmondják

terveiket, elképzeléseiket. 1994 őszén pedig *Vajda Pál* főpolgármester-helyettes, *Derce Tamás* polgármester és *Hock Zoltán* kulturális alpolgármester beszéltek a főváros, illetőleg a kerület jövőjéről.

A Kör egyik legnagyobb sikere 1990. november 23-án, Újpest alapításának 150. évfordulója alkalmából a TUNGSRAM Rt. tornatermében rendezett ünnepség volt. Ennek keretében adták át a Kör vezetői *Demszky Gábor* főpolgármester jelenlétében az "*Ad honorem Újpest 1840-1990*" emlékérmeket annak a 19 idős személynek, akik a legkülönbözőbb szakmákban egész életükben Újpestért dolgoztak. Az ünnepség politikai üzenete a városukért élő polgárok megbecsülése volt.

Kegyelettel ápoljuk a neves újpestiek emlékét is. Vendégünk volt *Károlyi László*, az Újpestet megalapító gróf *Károlyi István* ükunokája. 1997. novemberében - az alapító születésének 200. évfordulója alkalmából - újpesti középiskolások közreműködésével *Károlyi*-estet tartottunk. A magyar irodalom nagy alakja, *Babits Mihály* a század elején egy évet tanított az újpesti gimnáziumban. Születésének 115. évfordulóján, 1998 októberében *Babits* estet tartottunk. Minden évben méltó módon emlékezünk meg nemzeti ünnepeinkről: március 15-éről és október 23-áról.

A kultúra és a művészetek támogatása. A Kör egyik fontos törekvése, hogy felkarolja a kerületben élő művészeket, és segítse a fiatal tehetségek kibontakozását. 1997-ben a Kör kezdeményezése alapján a polgárcentrumban *gyermekrajz kiállítást* tartottak, amelyen díjak kiosztására is sor került. Az újpesti képzőművészek "magja" a Körben található. 1998 tavaszán javaslatukra a hivatásos és amatőr művészek a polgárcentrumban közös tárlaton mutatták be alkotásaikat, ennek keretében - többek között - *Jozefka Antal, Kántor Jenő, Lányi Csaba, Somos Zsuzsa, Szunyoghy András, Tóth László, T. Selman Ilona, Z. Györkös Erzsébet* állítottak ki. A Kör művészeinek munkáiból 1996-ban a németországi Henef városkában kiállítás nyílt.

A Kör tagjai képzőművészeti, irodalmi és helytörténeti pályázatok, vetélkedők rendezésében, elbírálásában vesznek részt. Az általános iskolások, illetőleg a gimnazisták számára évente-kétévente rendezett *helytörténeti vetélkedőkön* a Kör minden alkalommal értékes különdíjat ajánl fel (rendszerint a legjobb írásbeli dolgozatért).

Sport- és szabadidős tevékenység. A Kör csapata a minden év augusztus végén rendezett Újpesti Városnapokon labdarúgó mérkőzést játszik az önkormányzat, az UTE öregfiúk csapatával, vagy más ellenféllel. A karácsonyi szünetekben pedig a Halassy Olivér szabadidő központban rendeznek focimeccset. Ezen alkalmakkor lehetőség nyílik a tenispályák igénybevételére is.

A Kör rendszeresen szervez kirándulásokat, lehetőséget biztosítva a közös pihenésre, kikapcsolódásra és kulturális programokra. Emlékezetesek a fonyódi, a katalinpusztai, a királyréti, a ráckevei, az ópusztaszeri, a pilisszentkereszti, a kesztölci, a szegedi (kajak-kenu világbajnokság) egy- vagy többnapos utak, a dunai hajókirándulások. Ezeket mindig a Kör egy-egy lelkes tagja szervezi, akinek éppen lehetősége nyílik a szokásos árnál kissé olcsóbb jármű, szállás, belépőjegy megszerzésére.

Az elmúlt években külföldi utazásokra is sor került. A Kör tagjai közös utat tettek Franciaországban, Olaszországban, Görögországban, Horvátországban, Szlovákiában, Németországban. Különösen nagyszerű volt az 1995-ös erdélyi körút. Ezeken az utakon, az idegenekkel való beszélgetések során igyekeztünk városunk jóhírét kelteni.

A Kör külföldi kapcsolatai. A Kör gyümölcsöző kapcsolatot tart fenn a németországi Henef városka lokálpatriótáival. Manfred Hehnnek, Henef város alpolgármesterének vezetésével két alkalommal is jártak nálunk a henefiek. A Kör képviselőjében *Derce Tamás* polgármester nyitotta meg Henefben az újpesti képzőművészek nagyszerű

kiállítását. Az újpestieket fogadta az ottani polgármester, a fogadáson a bonni magyar főkonzul is részt vett.

A Kör eredményei, jövője. Visszatekintve az elmúlt tíz évre, azt hiszem bizvást mondhatjuk, hogy a Kör tevékenységére, szellemiségére büszkék lehetünk. Olyan jellegű szellemi közösséget sikerült - a legjobb hagyományokra építve - megvalósítani, amely nem vált a napi politikai szándékok eszközévé. Megőrizte azt az alapeszmét, amivel létrehozói útnak indították, nevezetesen, hogy az újpesti értelmiségiek részére tegye lehetővé az értelmes gondolatcserét, biztosítson teret az önképzésre, a műveltség gyarapítására, az igényes szórakozásra. Legyen ablak a világ felé, amelyen kitekinthetünk, s amelyen át mi is láthatóak vagyunk! Ehhez természetesen szükség van arra a légkörre, amelyben az önkormányzat, a kulturális intézmények vezetői nem gyanakvással, hanem megértéssel és támogatással fordulnak a helyi független civil kezdeményezések felé. Szükség van továbbra is a többi hasonló szervezettel való összefogásra, a tagok áldozatkészségére, ötleteire.

Tíz év után, sok-sok tervvel és gondolattal valószínűleg nem kell attól tartanunk, hogy akár a politikai bunkó, akár az érdektelenség veszélyeztetné a Kör létezését. Ezen az évfordulón azonban át kell gondolnunk azt is, hogy mi az, amin javítanunk kell, amiben nem teljesen értük el azt, amit szeretnénk. Az első és a legfontosabb: az utánunk következő generáció(k) bevonása a Kör életébe. Történt már kísérlet a *Fiatalok Klubjának* létrehozására, ami sajnos kudarcot vallott. A jövő pedig - hosszabb távon - csak a rendszeres *fiatalítással* biztosítható. A második: nem sikerült megvalósítani azt, hogy az önkormányzat *intézményesen* igényt tartson a szakértelmünkre. A Kör tagjai között sokan vannak olyanok, akik politikai elkötelezettségtől mentesen, szívesen rendelkezésre bocsátanák orvosi, mérnöki, jogászai, pedagógiai tudásukat egy-egy helyi jelentőségű döntés előtt, ha arra szükség van. A harmadik: sok kiváló vendégünk gondolatai mellett keveset hallunk egymásról, kevés idő nyílik arra, hogy egymás gondolatait megismerjük. A színvonalas programok

sodrában szükség lenne a szó igazi értelmében vett klubéletre. (Bár az utóbbi időben ennek csírái érezhetők a programok utáni "zsíroskenyér partikon"). Ha ezek megvalósulnak, és továbbra is megmarad programjaink színvonala, változatossága, a közös rendezvények, a kirándulások, azt hiszem bizakodóan nézhetünk a jövőbe: talán még Ugró Gyula Közművelődési Körének 63 évét is túlélhetjük!

Budapest, 1998. november

FORRÁSOK:

1. Bertényi Iván - Gyapay Gábor: Magyarország rövid története. Maecenas Könyvkiadó, 1992.
2. Ugró Gyula: Újpest, 1831-1930. A Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatal, Budapest, 1932.
3. Ugró Gyula: Az Újpesti Közművelődési Kör története. Újpesti Helytörténeti Értesítő 1995/1. szám, 5-13.old.
4. Szerémi Antalné: Újpest kulturális élete in: Kadlecovits Géza - Sipos Lajos szerk.: Újpest - Írások a település történetéből. Az Újpesti Helytörténeti Alapítvány kiadása az Újpesti Értelmiségi Klub gondozásában (Budapest, 1993.).
5. Vendégkönyv. Újpesti Közművelődési Kör, 1988-1998. (Szerk.: Kőrösné Mikis Márta) Ady Endre Művelődési Központ, Újpest, 1998. A mű az Újpesti Értelmiségi Klub (Közművelődési Kör) teljes programját tartalmazza kronologikus sorrendben, valamint az érdekesebb bejegyzéseket.
6. Sipos Lajosnak a Népszabadságban és az Újpest újságban megjelent különböző nyilatkozatai az Újpesti Értelmiségi Klubról
7. Bartos Tibor, Boga Bálint, Hollósi Antal, Kadlecovits Géza, Kecskeméti Gyuláné Sedivi Lilla, Lada László, Sefcsik Béla, Sipos Lajos, Somos András és Somos Zsuzsa szóbeli visszaemlékezései.